

การเมืองไทยกับปฏิวัติตุลาคม *

เสน่ห์ จามริก

บท ความนี้ตั้งใจใช้คำว่าปฏิวัติ เพื่ออธิบายความหมายและความสำคัญของเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ ๖-๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๖ โดยแท้จริงแล้ว การกระทำและพฤติกรรมเป็นไปของเหตุการณ์นี้แตกต่างสับสนจากการปฏิวัติอื่น ๆ ที่เข้าใจกัน ขบวนการที่เกิดขึ้นย่อมต้องมีการวางแผนนัดหมายกันอย่างรัดกุมโดยไม่ต้องสงสัย เฉพาะอย่างยิ่งในช่วงตั้งแต่เช้าวันที่ ๙ ตุลาคม เมื่อกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กระทำการบีบบังคับให้มหาวิทยาลัยงดสอบและพากันชุมนุมโจมตีรัฐบาล แล้วก็เห็นได้ชัดว่า เป็นปฏิบัติการที่ย่อมต้องนำไปสู่การประจันหน้ากับทางการ รัฐบาลอย่างไม้อาจหลีกเลี่ยงได้ ในข้อนี้บรรดาผู้ก่อการก็คงจะต้องถกเถียงประเมินลู่ทางและผลสะท้อนกันมากพอควรทีเดียว แต่ถึงกระนั้นจะมีใครสักกี่คนที่จะคิดไปถึงขั้นล้มล้างรัฐบาลเพื่อขึ้นเถลิงอำนาจปกครองบ้านเมืองเสียเองตามแบบฉบับของนักปฏิวัติทั้งหลาย จะอย่างไรก็ตาม ขบวนการตุลาคมไม่อยู่ในฐานะที่จะกระทำเช่นนั้น อย่างแน่นอนไม่ว่าจะมองจากแง่ของการจัดระเบียบองค์การยุทธศาสตร์ หรือบุคลิกภาพผู้นำ การใช้กำลังในตอนเช้าตรู่ของวันที่ ๑๔ ตุลาคม เป็นเรื่องของเหตุบังเอิญเสียมากกว่า ไม่ว่าจะตามข้อ

เท็จจริงฝ่ายใดจะเป็นผู้เริ่มกระทำก่อนก็ตาม ในตอนดึกของวันที่ ๑๓ นั้นเอง เมื่อรู้ลึกกันว่าสถานการณ์เข้าที่คับขันสิ่งที่ผู้นำคุมขบวนประท้วงปฏิบัติก่อนสิ่งอื่นใดคือ สั่งเคลื่อนขบวนไปสู่สวนจิตรลดา “เพื่อหวังเอาพระบารมีเป็นที่พึ่ง”^๑ การปะทะต่อสู้หลังจากนั้นก็ เป็นลักษณะของเรื่องราวปัญหาเฉพาะหน้า การบุกกรุกเผาทำลายสถานที่ดูเจาะจงแน่ชัดเฉพาะที่เป็นสัญลักษณ์ของการใช้อำนาจกดขี่และอิทธิพลชั่วร้ายอย่างเช่นสำนักงาน ก.ต.ป. สำนักงานกองสลากกินแบ่งฯลฯ ข้อที่น่าสังเกตก็คือตลอดเวลาของการต่อสู้ ขบวนการตุลาคมพยายามอิงสถาบันประเพณีและวิธีการอหิงสาซึ่งตนประกาศไว้ตั้งแต่ต้นเหตุการณ์ ๖-๑๕ ตุลาคม จึงเป็นภาพที่ระคนไปด้วยมาตรการรุนแรงและวิธีการสันติสลับกันไป^๒

ถึงแม้ขบวนการตุลาคมจะไม่ใช้ขบวนการปฏิวัติ แต่เหตุการณ์เดือนตุลาคมนับได้ว่าส่งผลปฏิวัติผลึกต้นระบบ ชีวิตการเมืองไทยให้เข้าสู่ช่วงการเปลี่ยนแปลงสำคัญ อีกช่วงหนึ่งหลังจากปฏิวัติปี ๒๔๗๕ เหตุการณ์ตุลาคมเริ่มต้นด้วยกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญเพียงไม่กี่คน แต่ขยายลูกกลมกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวและสนับสนุนของนักเรียน นักศึกษา และประชาชน จำนวนครั้งค่อนข้าง

* พิมพ์ครั้งแรกใน *วารสารธรรมศาสตร์* ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๓ (พฤษภาคม ๒๕๑๗) - บก.

^๑ *วันมหาปิติ* วารสาร อ.ม.ธ. ฉบับพิเศษ ๑๔ ตุลาคม (กรุงเทพฯ ๒๕๑๖) หน้า ๔๓

^๒ Stewart Meacham, "The Ten Days that Shook Thailand", *International Affairs : Report from Quaker Workers*, Vol. xx, No. 6 (November 1973) หน้า ๕-๘

ล้านร่วมชุมนุมกันในท้องถนนกรุงเทพมหานคร รวมทั้งนักเรียน นักศึกษา ประชาชนในท้องที่ต่างๆ เกือบทั่วประเทศ^๓ ความพร้อมเพรียงพร้อมใจของมวลชนซึ่งอุบัติขึ้นอย่างฉับพลันทันใดในช่วงระยะเวลาอันสั้นเช่นนั้น เป็นปรากฏการณ์ที่ควรจะบอกอะไรได้มาก เฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่ยังเชื่ออยู่ว่าประชาชนคนไทยยังไม่พร้อมที่จะต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพอันเป็นเรื่องเกี่ยวข้องถึงปัญหาปากท้องของตนโดยตรง^๔ ความตื่นตัวและตระหนักรู้สำคัญในส่วนได้เสียอันเป็นผลมาจาก “วีรกรรม” เดือนตุลาคมก็ดี การสลายตัวของรัฐบาลชุดถนอม-ประภาส ก็ดี เหล่านี้ เป็นการปลดปล่อยพลัง

เศรษฐกิจสังคมและปัญหาขัดแย้งต่างๆ ซึ่งกดเอาไว้ด้วยระบบการอันฝืนกับสภาพที่เป็นจริงของสังคม เหตุการณ์เดือนตุลาคมเปลี่ยนรูปการเมืองของอภิสิทธิ์ชนมาสู่ยุคการเมืองของมวลชน ปฏิวัติ ๑๔ ตุลาคม จะเป็นที่น่าสนใจได้ตราบเท่าที่เป็นช่วงหนึ่งในกระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคมการเมืองไทย แต่โดยที่การเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องกระทบถึงอำนาจและผลประโยชน์ จึงเป็นธรรมดาที่ย่อมจะต้องมีทั้งผู้สนับสนุนและต่อต้าน ทำนองเดียวกับที่ย่อมจะต้องมีทั้งผู้นิยมชมชอบ และผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงภายหลังเหตุการณ์เดือนตุลาคม ชีวิตการเมืองไทยกำลังยืนอยู่ ณ จุดของการขัดแย้ง



^๓ วันมหาปิติ หน้า ๑๗-๑๘๖

^๔ กล่าวคือสิทธิเสรีภาพตามสัญญาตามแผนหงวนในธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งไม่สู้จะตรงกับเรื่องสิทธิเสรีภาพแบบทางการที่บรรดาผู้มีอำนาจและนักวิชาการทั้งหลายอยากจะเข้าใจ อย่างเช่นการเลือกตั้งผู้แทน การตั้งพรรคการเมือง (แบบในอังกฤษ ฝรั่งเศส ฯลฯ) หลักความคิดที่ว่า “คนเกิดมาเป็นเสรี” มิใช่เป็นเพียงหลักการเพื่อผืนทางปรัชญาลอยๆ หากยังไปถึงความเป็นจริงทางสังคมวิทยา ข้อนี้เป็นเรื่องยากที่จะเข้าใจสำหรับผู้นิยมเผด็จการไม่ว่าจะฝ่ายขวาหรือซ้าย ฟาสซิสต์ หรือคอมมิวนิสต์

สำคัญอีกวาระหนึ่ง คือพลังเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงและพลังต่อต้าน^๔ อีกวาระหนึ่งที่ระบบค่านิยม และโครงสร้างสังคมไทยกำลังถูกทดสอบความสามารถที่จะปรับเปลี่ยนในสภาวะแวดล้อมทางเศรษฐกิจที่กำลังแปรเปลี่ยน

วิกฤตการเปลี่ยนแปลง

ห้าเดือนเศษให้หลังปฏิวัติเดือนตุลาคม สภาพบรรยากาศทางการเมืองของไทย เห็นจะพอประมวลได้จากคำถามคำตอบอันยังความว้าวุ่นในจิตของคนจำนวนไม่น้อยอย่างเช่นที่ว่า

“.....หลังจากที่เราได้ร่วมแรงร่วมใจกันขับไล่จอมทรราชทั้งสามออกนอกประเทศไปแล้ว โครงสร้างที่เลวทรามของสังคมเรานั้น มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปบ้าง? ทรราชเล็กทรราชน้อยก็ยังเข้าเกาะกุมอำนาจอยู่เช่นเดิม กลุ่มนายทุนก็ทำการขูดรีดอย่างหนักมีขึ้น.....โครงสร้างของระบบราชการเรามีอะไรดีขึ้นมาบ้างไหม? ความเป็นอภิสิทธิ์ชนของคนบางกลุ่มได้ลดน้อยลงไปบ้างหรือไม่?”

“เปล่าเลย อุปกรณ์และเครื่องมือ หรือกลไกต่างๆ ที่คอยทำความเดือดร้อนให้กับประชาชนก็ยังอยู่ครบครันเช่นเดิม ยิ่งเอื้ออำนวยที่จะให้ผู้เข้ามารับตำแหน่งต่อ กลายเป็นทรราชได้ดังเช่นแต่ก่อน แม้ว่าเราจะได้รับรัฐบาลใหม่ก็ตาม แต่เมื่อรัฐบาลใหม่ก็ยังยืนหยัดอยู่ในนโยบายแบบเดิมทุกประการเหมือนกับที่สามทรราชใช้กันมาแล้ว

มันจะมีความหมายอะไรกับการได้รับรัฐบาลใหม่.....”^๖

หรือว่าอย่างเช่นในกรณีกลุ่มนายตำรวจได้แย้งเรื่องการแต่งตั้งนายพลทหารนักการเมืองให้เป็นอธิบดีและผู้ช่วยอธิบดีตำรวจซึ่ง “....อาจจะกล่าวได้ว่า เป็นเพราะเหตุการณ์วันมหาวิปโยคไม่ได้เปลี่ยนสังคมและค่านิยมของคนไทยยังไม่กระทบกระเทือนต่อระบบราชการแบบดั้งเดิม....”^๗

ฯลฯ

ฯลฯ

ความจริงเสียงวิพากษ์วิจารณ์ระบบราชการไม่ใช่เป็นของใหม่อะไร เป็นแต่ว่าปฏิวัติเดือนตุลาคมมีส่วนเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดความหวังและความมั่นใจอย่างสูงส่ง พร้อมๆ กับที่ปลดปล่อยพลังขัดแย้งทางเศรษฐกิจ และสังคมใหม่ๆ ออกมาให้ปัญหาปรากฏเด่นชัดขึ้น และในประการสำคัญสภาพปลัดถิ่นเสื่อมทรามของระบบราชการกำลังเริ่มถูกพองเล็งโจมตีในชั้นโครงสร้างอำนาจ ระบบราชการถือเป็นหลักนำในระบบชีวิตความเป็นอยู่ของชนชาวไทยมาช้านาน เป็นจุดรวมศูนย์ของค่านิยมและพลังการเมืองการบริหารทั้งหมดแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างราชการกับมวลชน ถูกกำหนดอยู่ด้วยค่านิยมประเพณีซึ่งเสนอสนองความต้องการมูลฐาน คือความรอดอยู่ และความมั่นคงของชาติ “ประวัติศาสตร์ชาติไทย” ให้ความหมายในแง่ของประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่อความรอดอยู่ คุณสมบัติของผู้นำคือความเป็นนักรบ ค่านิยมของราชการซึ่งเป็นหลักนำประชาราษฎร์

^๔ ซึ่งก็เป็นลักษณะธรรมชาติของชีวิตการเมืองโดยทั่วไป โปรดดู Gerhard Lenski, *Power and Privilege : A Theory of Social Stratification*, (Mc Graw - Hill, Inc, 1966) หน้า ๕-๑๗ อธิบายปัญหาได้แย่งระหว่าง “Conservative Thesis” และ “Radical antithesis”

^๖ อาคม สุวรรณนพ “ความสามัคคีของชนในชาติ จะเกิดขึ้นได้อย่างไร” *ประชาธิปไตย* ๕ มีนาคม ๒๕๑๗ หน้า ๕

^๗ พ.ต.ต. อนันต์ เสนาจันทร์ ร.ต.อ. มนต์ สัตยารักษ์ ร.ต.อ. วราสิทธิ์ สมุน : *อันตรាយ อ.ต.ร.* (กรุงเทพฯ ๒๕๑๗) หน้า

คือค่านิยมแบบทหารเพื่อธำรงคุณค่าสูงสุดอันได้แก่เอกราชและความมั่นคงของประเทศชาติ ฐานะสัมพันธ์ในระบบโครงสร้างค่านิยมเช่นนี้ โดยรากฐาน เป็นการแบ่งชั้นกันระหว่างผู้นำกับผู้ตาม กล่าวคือ เป็นรูปความสัมพันธ์ที่เป็นไปทางเดียว

สถานภาพของระบบราชการแบบเป็นเจ้านายคนคนคองสืบเนื่องตลอดมาจนปัจจุบัน “ยุคประชาธิปไตย” มิได้เปลี่ยนแปลงค่านิยมทัศนคติและการประพฤติปฏิบัติทางการเมืองการปกครอง เช่นว่านี้ ปฏิวัติ ๒๔๗๕ โดยแท้จริงเป็นการปฏิวัติของข้าราชการ เป็นการต่อสู้ของชนรุ่นใหม่กับชนรุ่นเก่า กระบวนการต่อสู้ทางการเมืองจำกัดวงอยู่ภายในกลุ่มอิทธิพลและผลประโยชน์ของข้าราชการ โดยเฉพาะ รวมความก็คือเป็นการเมืองของอภิสิทธิ์ชนซึ่งแบบแผนของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไม่ได้มีความหมายอะไรมากไปกว่าการแบ่งพรรคแบ่งพวกแบ่งกลุ่มเปลี่ยนมือเปลี่ยนอำนาจระหว่างกันเอง^๔ ในช่วง ๔๑ ปีระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๕๑๖ การเมืองไทยมีการเปลี่ยนรัฐบาลถึง ๓๔ ชุดรวมทั้งชุดรัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ ปัจจุบัน มีตัวบุคคลดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีมา ๑๒ คน ในจำนวนนี้เป็นพลเรือนถึง ๘ คนก็จริง แต่เมื่อนับระยะเวลาของการครองอำนาจแล้ว นายกรัฐมนตรีพลเรือน (พระยามโนฯ-ดวง-ทวี-เสนีย์-ปรีดี-ธำรง-พจน์) ครองอำนาจอยู่เพียง ๔ ปีเศษในระยะ ๔๑ ปีที่ผ่านมา เกือบตลอดเวลา การเปลี่ยนและครองอำนาจการเมืองกระทำโดยวิธีการใช้กำลังและอิทธิพลสนับสนุนทางทหาร ระบบการเมืองที่อาศัยอิทธิพลทางกำลังอาวุธจะสามารถสร้างเสริมเสถียรภาพได้เพียงใดนั้น ขึ้น

อยู่กับว่าจะดูความหมายของเสถียรภาพกันเช่นไร ที่แน่นอนก็คือทำให้การเปลี่ยนแปลงใดๆ ยากที่จะกระทำได้โดยสันติวิธี เหตุการณ์เดือนตุลาคม อย่างน้อยก็สะท้อนถึงปัญหาสำคัญยิ่งยวดข้อนี้ ซึ่งจะยิ่งทวีความสำคัญและความสลับซับซ้อนขึ้นในยุคหลังปฏิวัติตุลาคม

ระบบการเมืองของอภิสิทธิ์ชนเช่นว่านี้เป็นเสมือนเกราะคุ้มกันที่ดีของระบบราชการ และตามความจริงก็เป็นเช่นนั้น เพราะผลที่สุดแล้วระบบราชการเป็นฐานกำลังสนับสนุนสำคัญในฐานะเป็นแหล่งทรัพยากรทางปัญญาความคิดและวิทยาการในการปกครองและการบริหาร อิทธิพลผลประโยชน์มีอยู่ร่วมกัน และแบบแผนค่านิยมประเพณีอันวางส่งเสริมให้เป็นเช่นนั้น ยิ่งมาในช่วงระบบทหารสมัยสุฤษดิ์-ถนอม-ประภาส ตั้งแต่ “ปฏิวัติ” ปี ๒๕๐๑ สถานภาพอำนาจของระบบราชการถึงขีดสุด การพิจารณาความดีความชอบเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งในวงข้าราชการประจำเริ่มกลายเป็นบันไดขึ้นไปสู่สถานภาพทางการเมือง ดังจะเห็นได้จากหลักนิยมตั้งตัวบุคคลจากตำแหน่ง ปลัดกระทรวงขึ้นเป็นรัฐมนตรี เมื่อพิจารณาดูส่วนประกอบทางคณะรัฐมนตรีในสมัยระบอบทหารแล้ว เห็นได้ว่าแทบไม่ผิดอะไรกับคณะรัฐมนตรีสมัยพระยามโนฯ เมื่อปี ๒๔๗๕-๒๔๗๖ รัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ปัจจุบันก็อยู่ในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือประกอบไปด้วยข้าราชการประจำและข้าราชการบำนาญเป็นหลัก

ในรูปการณ์เช่นนี้ซึ่งระบบราชการเป็นเวทีรับรองการต่อสู้และแบ่งกลุ่มทางการเมืองทัศนคติและหลักประพฤติของข้าราชการเฉพาะ

^๔ Joan Vincent, “Anthropology and Political Development” ใน Colin Leys (ed.) *Politics and Change in Developing Countries : Studies in the Theory and Practice of Development*, (Cambridge University Press, 1969), หน้า๓๖-๓๗ ซึ่งตั้งข้อสังเกตในทางทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการทางการเมืองในความหมายที่เป็นการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง ความหมายและความสำคัญของปฏิวัติเดือนตุลาคมในการประเมินของผู้เขียนมีรูปในแง่

อย่างยิ่งในระดับสูง ซึ่งย่อมบายเบนไปที่ศูนย์ของอำนาจและอิทธิพล ซึ่งในขณะที่เดียวกันเต็มไปด้วยความไม่แน่นอน แต่ก็สามารถให้คุณให้โทษแก่ฐานะทางวิชาชีพของข้าราชการได้อย่างอเนกอนันต์^๙ ผลที่ตามมาคือ ระบบราชการค่อยๆ แยกตนเองจากโลกภายนอกประกอบขึ้นเป็นสังคมที่กำหนดจุดมุ่งหมายในชีวิตของตนเอง มีแบบแผนความคิด ความประพฤติ กฎจริยบรรณและความจงรักภักดีเฉพาะภายในของตนเอง ประกอบเป็นชนชั้นซึ่งสืบทอดค่านิยม อุดมการณ์และทัศนคติแบบเจ้าคนนายคน ตั้งตนอยู่เหนือสามัญชนส่วนใหญ่^{๑๐} นโยบายคำขวัญที่ว่า “เข้าถึงประชาชน” ซึ่งท่องจำกันขึ้นใจในยุคอำนาจยิ่งใหญ่ของระบบราชการสมัยระบอบ สฤษดิ์-ถนอม-ประภาส นั้นในตัวเองแสดงถึงสถานภาพที่อยู่เหนือของระบบราชการและโดยรากฐานสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างระหว่างราชการกับประชาชน แต่แล้วอย่างดีที่สุดที่ระบอบทหารจะคิดทำได้ก็คือ อาศัยระบบราชการนั่นเองให้เป็นสื่อที่จะ “เข้าถึงประชาชน” ในช่วงที่มีรัฐธรรมนูญและรัฐสภา ปี ๒๕๑๒-๑๔ พรรคฝ่ายรัฐบาล คือพรรคสหประชาไทย จะเคยประกาศความพยายามที่จะใช้พรรคการเมืองเป็นเครื่องมือสร้างสัมพันธ์กับประชาชนโดยจัดตั้งสำนักงานสาขาพรรคขึ้นตามท้องที่ต่างๆ แนวความคิดนี้ดูจะ



แหวกวงจำกัดแคบๆ ของระบบราชการออกไป แต่แล้วเมื่อดูจากลักษณะการจัดระเบียบองค์การของพรรค แบบแผนและแนววิถีดำเนินงาน ตลอดจนบุคลิกภาพของทั้งผู้นำและบรรดามวลพรรคก็เห็นได้ชัดว่า ไม่มีทางคิดอ่านสร้างสรรค์และปฏิบัติให้หลุดพ้นออกไปจากความเป็นเจ้าขุนมูลนายได้ และในที่สุดเพราะเหตุของความเป็นเจ้าขุนมูลนายนี้เองที่ทำให้ไม่อาจคงความอดทน

^๙ ที่กล่าวมานี้หมายถึงระบบการซึ่งบังคับให้ทัศนคติ และการประพฤติปฏิบัติมีแนวโน้มที่จะเป็นไปเช่นนั้น ในหมู่ข้าราชการเองย่อมจะต้องมีบุคคลที่มั่นคงในหลักการของวิชาชีพอยู่อย่างไม่ต้องสงสัย ตามความจริงแล้ว ในระยะหลังเห็นได้ว่าเริ่มมีบุคคลประเภทนี้ขึ้นหยัดลึทธิเสียงเป็นกลุ่มเป็นก้อนขึ้นมาบ้างแล้ว ดังที่เคยตั้งข้อสังเกตไว้ โปรดดู Saneh Chamarik, "Questions of Stability and Security in Thailand" ใน *Trends in Thailand* (Singapore University Press, 1973) หน้า ๙๖

^{๑๐} ในประเด็นนี้ผู้เขียนเคยตั้งข้อสังเกตเปรียบเทียบกับระบบราชการของจีนก่อนหน้าปฏิวัติก๊กมินตั๋งปี ๒๔๕๔ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มชน “นักวิชาการ” และซึ่งแยกตัวจากชีวิตของมวลชน ทำนองเดียวกันกับระบบราชการไทยปัจจุบัน โปรดดู เสน่ห์ จามริก : “การเปลี่ยนแปลงและอนาคตของสังคมไทย” ใน *เอกลักษณ์ของสังคมไทยในอนาคต* (สมาคมอนุรักษศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม กรุงเทพฯ พ.ศ.๒๕๑๕) หน้า ๑๑๒-๑๑๔

เกี่ยวกับเรื่องทางด้านของจีน โปรดดู Han Suyin, *China in The Year ๒๐๐๑* (Penguin Books, ๑๙๖๗) หน้า ๒๑-๒๒

ต่อการร่วมกับรัฐสภาต่อไปได้ ทั้งๆ ที่ตามรัฐธรรมนูญฉบับปี ๒๕๑๑ ประกอบกับอิทธิพลอันฟุ้งเฟ้อของมหาศาลของ “ฝ่ายบริหาร” แล้ว รัฐสภาชุดปี ๒๕๑๒-๑๔ ก็เปรียบประดุจลูกไก่อยู่ในกำมือไม่มีทางควบคุมหรือเล่นงาน “เสถียรภาพ” ของ “ฝ่ายบริหาร” ได้เลย^{๑๑}

ระบบสัมพันธ์ทางการเมืองในรูปลักษณะดังกล่าวมานี้ อันที่จริงแล้วอาจจะดำรงคงอยู่ตลอดไปโดยไม่มีปัญหายุ่งยาก ถ้าหากว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงในพื้นฐานโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคม แต่สังคมไทยก็เช่นเดียวกับสังคมมนุษย์อื่นๆ ทั้งหมด ย่อมจะหนีกฎของการเปลี่ยนแปลงไปไม่พ้น และระบบราชการของไทยก็ต้องได้รับผลกระทบอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้เช่นกัน ปัญหาอยู่ที่จะต้องพยายามเข้าใจลักษณะแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงให้ถ่องแท้แต่แล้วก็อีกเช่นเดียวกัน ระบบราชการไทยยังคงขึ้นอยู่โลกเฉพาะของตนเอง ไม่สามารถปรับตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมอันกำลังเปลี่ยนแปลงไป เพราะจุดมุ่งหมายจำกัดอยู่แต่เพื่อครองความเป็นใหญ่และคุ้มครองอิทธิพลผลประโยชน์ของสมัครพรรคพวกและบริวารภายในวงแคบ อะไรที่ดูเป็นพิษเป็นภัยต่ออำนาจและอภิสิทธิ์ของตนแล้ว นั่นก็คือภัยคุกคามต่อความมั่นคงของชาติ ผลก็คือไม่รู้จักแบ่งแยกอะไรส่วนตัวอะไรส่วนรวม ศาสตราจารย์ลิปเซทเคยตั้งข้อสมมุติฐานทางทฤษฎีไว้ถึงเรื่องเสถียรภาพของรัฐบาลว่า ประกอบด้วยปัจจัยทางด้านประสิทธิผล (Effectiveness) และด้านการยอมรับนับถือของ

มหาชน (Legitimacy)^{๑๒} ฐานะของระบอบทหารต้องเสื่อมถอยลงในปัจจัยเหล่านี้เมื่อเผชิญกับปัญหาเปลี่ยนแปลง ในสภาพการณ์เช่นนี้ ระบบราชการจึงตกเป็นเป้าของการโจมตีอย่างช่วยไม่ได้ ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างอำนาจ^{๑๓}

เป็นที่เห็นได้ว่า ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา พื้นฐานเศรษฐกิจสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ประชากรเพิ่มขึ้นเกือบเท่าตัวจาก ๒๑.๕ ล้านในปี ๒๕๔๖ เป็นเกือบ ๔๐ ล้านในปี ๒๕๖๖ อัตราที่เพิ่มขึ้นกว่าร้อยละ ๓ ในปัจจุบันเป็นสัญญาณว่า ปัญหาวิกฤตในเรื่องปัจจัยทั้งสี่จะทับถมทวีคูณ นอกเหนือไปจากปัญหาความแออัดและการตกงาน เฉพาะอย่างยิ่งในเมือง ในโครงสร้างเศรษฐกิจเกษตรกรรมเคยเป็นแหล่งผลิตคิดเป็นมูลค่าถึงครึ่งของผลผลิตรวมภายในประเทศในปี ๒๕๔๔ (คือ ๑๔,๑๐๐ ล้านบาทต่อ ๒๘,๒๐๐ ล้านบาท) มาในปี ๒๕๑๓ ลดลงเหลือไม่ถึงร้อยละ ๓๐ (คือ ๔๐,๑๐๐ ล้านบาทต่อ ๑๓๕,๓๐๐ ล้านบาท) อัตราเพิ่มผลผลิตโดยเฉลี่ยระหว่างปี ๒๕๑๐-๑๔ ทางภาคเกษตรกรรมเพิ่มเพียงร้อยละ ๔.๑ ต่อปี ต่ำกว่าอัตราเพิ่มของผลผลิตทั้งหมดซึ่งเท่ากับร้อยละ ๗.๒ ต่อปี ตรงกันข้ามกับภาคเศรษฐกิจอื่นๆ ซึ่งอัตราเพิ่มเฉลี่ยสูง ซึ่งแสดงว่าอัตราการเจริญเติบโตเป็นไปอย่างรวดเร็วเฉพาะอย่างยิ่งในด้านประดิษฐ์กรรม การก่อสร้าง การขนส่งและคมนาคม การค้า การเงิน การธนาคาร ยิ่งกว่านั้นในภาคเกษตรกรรมเอง ข้าวซึ่งเคยเป็นอาชีพเพาะปลูกหลัก มาบัดนี้การเพาะปลูกพืชอื่นๆ กำลัง

^{๑๑} ข้อนี้ได้หยิบยกมาพูดกันปรากฏใน “การเมืองไทย บทสนทนากับ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช” *วารสารธรรมศาสตร์* ปีที่ ๑ เล่มที่ ๓ (เมษายน ๒๕๑๕) หน้า ๒๓-๒๔

^{๑๒} Seymour Martin Lipset, *Political Man* (Doubleday, New York, ๑๙๖๐) หน้า ๗๒-๙๒

^{๑๓} ผู้เขียนเคยทักเขาไว้ว่า “...ถ้าการเปลี่ยนแปลงหรือ...การปฏิวัติจะมีขึ้นในสังคมในอนาคตแล้ว...ส่วนที่จะถูกโจมตีมากและเป็นเป้าที่เด่นชัดก็คือ ระบบราชการ...” โปรดดู “การเปลี่ยนแปลงและอนาคตของสังคมไทย” ในหนังสือที่อ้างถึง หน้า ๑๑๓

ทวีความสำคัญยิ่งขึ้นในแง่เป็นแหล่งรายได้เงินตราต่างประเทศ โดยเฉพาะยาง ปอ มันสำปะหลัง ระหว่างปี ๒๔๙๓-๔๕ ในจำนวนเนื้อที่เพาะปลูก ๔๐.๑ ล้านไร่ เป็นส่วนทำการเพาะปลูกข้าวถึง ๓๕.๑ ล้านไร่ มาระหว่างปี ๒๕๐๘-๑๐ เนื้อที่เพาะปลูกข้าวเพิ่มขึ้นเป็น ๔๒.๒ ล้านไร่ แต่ที่ใช้เพาะปลูกพืชชนิดอื่น ๆ เพิ่มขึ้นเป็นถึง ๒๐.๕ ล้านไร่ จึงอยู่ต่ำกว่าพิจารณาจากแง่ของการกระจายประชากรในเมืองและชนบท ซึ่งในปี ๒๕๑๓ ประชากรในกรุงเทพฯ-ธนบุรี และเมืองอื่นๆ ที่มีประชากรกว่า ๕ พันคนรวมเท่ากับประมาณร้อยละ ๒๐ อีกประมาณร้อยละ ๘๐ อยู่ตามท้องที่ชนบทหรือจากแง่สถิติคนทำงานในภาคเกษตรกรรมซึ่งเท่ากับร้อยละ ๘๒.๙ ของประชากรในวัยทำงาน ในปี ๒๕๐๓ มาถึงปี ๒๕๑๔ ยังคงเท่ากับร้อยละ ๗๘.๑ เหล่านี้จัดได้ว่าสังคมไทยยังคงยึดเกษตรกรรมเป็นหลักและคงจะต้องเป็นไปเช่นนั้นต่อไปอีกในอนาคตที่เห็นกันได้ แต่ทว่าโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมแบบเกษตรปัจจุบันก็มีแนวโน้มที่จะต้องพัฒนาควบคู่กันไปกับทางด้านการค้า การเงิน และอุตสาหกรรม ประเด็นอยู่ที่ว่า ภาคเศรษฐกิจต่างๆ เหล่านี้จะอยู่ในฐานะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างไร

บทบาทของข้าราชการนักการเมืองที่ร่วมเสวยผลประโยชน์ในวงการธุรกิจ การค้า การเงิน และอุตสาหกรรมในรูปของการ “รับเชิญ” เป็นประธานกรรมการ กรรมการและถือหุ้น เหล่านี้เป็นเรื่องราวที่รู้จักกันแพร่หลายพอสมควรอยู่แล้ว^{๑๔} เห็นว่าไม่จำเป็นต้องเอ่ยซ้ำในที่นี้ แต่ประเด็นสำคัญ

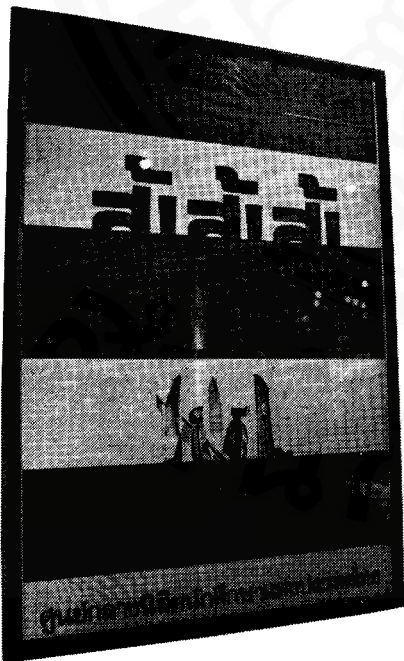
คือว่า หลักนิยมประพดปฏิบัติปฏิบัติเช่นว่านี้ เป็นผลชักนำเอาระบบราชการเข้าไปผูกพันในฐานะส่วนได้เสียร่วมกับกลุ่มธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรง นับตั้งแต่ระบอบ “ปฏิวัติ” ปี ๒๕๐๑ เป็นต้นมา พันธะเชื่อมโยงของอำนาจอิทธิพลทางราชการกับอภิสิทธิ์ผลประโยชน์ทางธุรกิจยิ่งฝังรากลึกแผ่ขยายออกไปอย่างไพศาล ช่วงระบอบทหารสฤษดิ์-ถนอม-ประภาส เป็นช่วงที่กิจการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมีส่วนผูกพันแน่นแฟ้นกับอิทธิพลผลประโยชน์ของกลุ่มธุรกิจการเงินทั้งไทยและต่างชาติ ผูกพันกับความร่วมมือและการช่วยเหลือทางทหารและเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกา และควบคู่ไปกับนโยบายเป็นปฏิปักษ์และแข็งกร้าวต่อฝ่ายคอมมิวนิสต์ ในขณะเดียวกันระบอบทหารเป็นช่วงที่ข้าราชการนักการเมืองสามารถกอบโกยผลประโยชน์เงินทองเข้ากระเป๋าตัวเองและบริวารพวกพ้องมากที่สุดเป็นประวัติการณ์ ชาวเปิดเผยเกรียวกราว เรื่องริบทรัพย์สมบัติของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แสดงให้เห็นสภาพการบริหารบ้านเมืองของระบอบ “ปฏิวัติ” ได้เป็นอย่างดี ในครั้งนี้มีระบอบ ถนอม-ประภาส กับคณะช่วยกันประณามจอมพลสฤษดิ์ว่าเป็นเรื่องการกระทำชั่วร้ายของส่วนบุคคลไม่เกี่ยวกับ “คณะปฏิวัติ” ครั้นมาถึงจอมเผด็จการทั้งสองต้องระเห็จออกนอกประเทศไป เรื่องการทุจริตกอบโกยทำนองเดียวกันก็ครึกโครมตามมาอีก ทำให้มีเหตุอันควรเชื่อได้สนิทว่า ระบบราชการปัจจุบันได้กลายเป็นระบอบอภิสิทธิ์ที่ซ่อนเร้นการกระทำชั่วร้ายอันฝังรากลึกแผ่สร้า อยู่อย่างกว้างขวาง เสถียรภาพของระบอบอำนาจ

^{๑๔} ดูเฉพาะอย่างยิ่ง Fred W. Riggs, *Thailand : The Modernization of a Bureaucratic Polity*, (East-West Center Press, Honolulu, 1966) บทที่ ๙ “Politics, Administration, and High Finance หน้า ๒๔๒-๓๐๐

นอกจากนั้นระหว่างรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งเมื่อปี ๒๕๑๒ ผู้สมัครฝ่ายพรรคประชาธิปไตยได้นำเอาทะเบียนรายชื่อนามดีแผ่พาดพิงบรรดาข้าราชการนักการเมืองสำคัญ รวมทั้งวงศาตณญาติที่เป็นกรรมการและถือหุ้นตามบริษัทธนาคารต่างๆ เป็นชาวเกรียวกราวในหน้าหนังสือพิมพ์ในตอนนั้น

ถนน-ประภาส และของระบบราชการในรูปแบบที่เป็นอยู่จึงเป็นปฏิปักษ์อย่างร้ายแรงต่อผลประโยชน์ของมวลชน และในประการสำคัญต่อเอกภาพและความมั่นคงของชาติ

ผลเปลี่ยนแปลงในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้สังคมไทยผ่านพ้นสภาพที่เคยมีความเป็นอยู่เฟื่องฟู ง่าย ๆ สมัครงานกลมกลืนกันจนผู้ใหญ่ผู้น้อย สังคมไทยได้เข้าสู่สภาพแวดล้อมใหม่ซึ่งอาชีพการงานและผลประโยชน์แบ่งแยกแตกต่างกันออกไป ก่อให้เกิดพลังและปัญหาขัดแย้งทางเศรษฐกิจทางสังคมใหม่ๆ อันนับวันจะทวีขึ้น พลังและผลประโยชน์เหล่านี้ตลอดจนปัญหาช่องว่างระหว่างคนมี-คนจน ระหว่างเมือง-ชนบท จำเป็นต้องได้สื่อกลางที่สามารถประสานอย่างสัมฤทธิ์ผลและเป็นธรรม ทั้งนี้หมายถึงว่าจะต้องเป็นระบบโครงสร้างทางการเมืองและสถาบันที่มีแนวความมุ่งหมาย สามารถมองการณ์ไกลและสร้างสรรค์พอที่จะรับปัญหาจากเสียงเรียกร้องต้องการของมวลชนซึ่งขัดแย้งแตกต่างกันในฐานะ



อาชีพและสภาพท้องถิ่น เอกภาพและความมั่นคงของชาติในอดีตอาจต้องการระบบผู้นำที่เป็นศูนย์รวมความเป็นปึกแผ่นของบ้านเมือง แต่ในสภาพปัญหาของยุคใหม่จำเป็นต้องมีการปรับปรุงและพยายามแสวงรูปแบบโครงสร้างอำนาจที่เปิดเวทีให้กับกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ในสังคมทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ปัญหาเสถียรภาพไม่อาจจำกัดวงอยู่เพียงสำหรับกลุ่มชนผู้ครองอำนาจ หากหมายถึงการรอดอยู่และความเป็นธรรมสำหรับคนทั้งชาติ

การสลายตัวของระบอบถนน-ประภาส

“อำนาจทำให้เสื่อมทราม อำนาจเด็ดขาดทำให้เสื่อมทรามอย่างเด็ดขาด” คติของลอร์ดแอ็คตัน ข้อนี้ดูเหมือนจะใช้ได้ดีกับระบอบ “คณะปฏิวัติ” ระหว่างปี ๒๕๐๑-๐๖ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ทำการ “ปฏิวัติ” ขึ้นเถลิงอำนาจในปี ๒๕๐๑ ในฐานะผู้นำปลดปล่อยประชาชนจากระบอบตำรวจ สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม และการเลือกตั้ง “สกปรก” ปี ๒๕๐๐ รวมทั้งในฐานะผู้นำร่วมกับฝ่ายโลกเสรีต่อต้านจำกัดวงการแผ่อำนาจของคอมมิวนิสต์ งานริเริ่มสร้างสรรค์ของระบอบสฤษดิ์ คือ การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ และการระดมทรัพยากรทุนและวิชาการเพื่อการนี้ จอมพลสฤษดิ์ถึงแก่กรรมตอนปลายปี ๒๕๐๖ ในขณะที่ระบอบอำนาจของตนเองกำลังเสื่อมถอยด้วยโรคระบาดของการทุจริตโกงกินดังกล่าว ระบอบถนน-ประภาสสืบทอดอำนาจรวมทั้งสภาพความเสื่อมถอยของบ้านปลายสมัยจอมพลสฤษดิ์ อำนาจใช้เพื่ออำนาจ ซึ่งหมายความว่าฐานะของผู้นำทั้งสองเป็นปฏิปักษ์กับผลประโยชน์ของฝ่ายมวลชนมาแต่เริ่มแรก ต่อแต่นั้นมา จึงไม่เป็นของประหลาดอะไรที่ระบอบถนน-ประภาส จะทำการบริหารบ้านเมืองเฉพาะภายในกรอบแวดวงจำกัดของระบบราชการ อิทธิพลเสื่อมทรามมีผลตอบแทนซึ่งกัน

และกันครอบคลุมไปทั่ววงการบริหารเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจฝ่ายปกครองซึ่งถืออำนาจบาตรใหญ่ก่อความขุ่นเคืองระส่ำระสายตามท้องที่ต่างๆโดยทั่วไป จุดเลื่อมถอยสำคัญของระบอบถนอม-ประภาสอีกประการหนึ่ง คือปัญหาแตกแยกภายใน“คณะปฏิวัติ” เมื่อสิ้นจอมพลสฤษดิ์ก็ต้องตกอยู่ในฐานะชะงักงัน เพราะการขับเคี่ยวคานกำลังอิทธิพลกันระหว่างกลุ่มฝ่ายต่างๆ ลักษณะของการแบ่งแยกปรากฏให้เห็นได้ชัดเจนตอนช่วงมีรัฐธรรมนูญและรัฐสภาปี ๒๕๑๒-๑๔ โดยการแบ่งกลุ่มแบ่งสายขับเคี่ยวกันเองภายในพรรคสหประชาไทยของฝ่ายรัฐบาล ระบบ“ผู้นำร่วม”โดยมีจอมพลถนอมเป็นนายกรัฐมนตรี คงดำเนินไปอย่างไม่สะดวกราบรื่นนักในขณะที่ต่างฝ่ายต่างพยายามสร้างสมและแสวงหากำลังทั้งคนและทรัพย์สินเพื่อเสริมอำนาจบารมีเฉพาะของตนอย่างคึกคักออกหน้าออกตา ระบอบรัฐสภาปี ๒๕๑๒-๑๔ เป็นเพียงเวทีและเครื่องมือการสร้างฐานกำลังทางการเมืองภายนอกระบอบราชการสำหรับผู้นำกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ มิได้มีความหมายอะไรมากไปกว่านี้เลย เพราะในที่สุดแล้ว รัฐสภาภายใต้รัฐธรรมนูญ“ประชาธิปไตยแบบไทย”ไม่ได้มีอำนาจควบคุมรัฐบาลแต่อย่างใด หากแต่เป็นเพียงระบบบีบบังคับให้สภากลายเป็นสถาบันลี้ลับบริวารของ“ฝ่ายบริหาร” อย่างเห็นได้ชัด^{๑๕}

ในกรณีใดก็ตาม การขับเคี่ยวชิงดีกันในกลุ่มผู้กุมอำนาจเป็นไปอย่างไม่ลดละทั้งในที่ลับและที่แจ้ง การแตกแยกโจมตีซึ่งกันและกันระหว่างบรรดาระัฐมนตรีของคณะรัฐบาลเดียวกันก็ดี

แรงบีบคั้นเรียกร้องจากพวกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคฝ่ายรัฐบาลเองก็ดี ตลอดจนปัญหาอาชญากรรมและภัยคุกคามคอมมิวนิสต์ตามที่อ้างกันก็ดี เหล่านี้ประกอบกันเป็นสถานการณ์กระตุ้นให้กลุ่มถนอม-ประภาสลงมือทำการ“ปฏิวัติ”ในเดือนพฤศจิกายน ๒๕๑๔ ล้มล้างรัฐธรรมนูญ รัฐสภา และที่คงจะเป็นเป้าหมายสำคัญคือ คณะรัฐบาลของตนเอง แต่ทว่าลักษณะองค์ประกอบของคณะปฏิวัติที่จัดตั้งขึ้นในเวลาต่อมา^{๑๖} พยายามทำให้เข้าใจได้ว่า กลุ่มถนอม-ประภาสไม่ได้มีกำลังสนับสนุนที่เด็ดขาดจริงๆ หากแต่ยังต้องอาศัยการต่อรองอ้อมซอมนกันอยู่ต่อไปอีกอย่างน้อยก็ชั่วระยะหนึ่ง อย่างเช่นกรณี พลตำรวจเอกประเสริฐ รุจิระวงศ์ ซึ่งในเวลาต่อมาก็ถูกขจัดออกไปโดยวิธี“ไม่ต่ออายุราชการ” พันโทณรงค์ กิตติขจร เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการ“ปฏิวัติ”^{๑๗} พฤศจิกายน ทำให้มีการคาดหมายไปต่างๆ นานา ทำนองว่าเป็นตัวแทนของกลุ่มทหารรุ่นหนุ่มที่กำลังขึ้นสู่อำนาจ ซึ่งก็อาจจะมีส่วนถูกอยู่บ้าง แต่ความสำคัญจริงๆ ของพันโทณรงค์ดูเหมือนจะเป็นในแง่เหตุผลทางครอบครัวมากกว่าอะไรอื่น ส่วนจะไปถึงขั้นต้องการให้เป็นทายาททางการเมืองก็เป็นเรื่องที่กำลังขวัญกันมาก แต่ที่แน่นอนก็คือว่าปัญหาเรื่องผู้นำยังคงหาข้อยุติไม่ได้หลังการ“ปฏิวัติ” พฤศจิกายน ดังจะเห็นได้ว่าต่อมาพร้อมๆ กับที่จอมพลประภาสได้ต่ออายุราชการและเลื่อนขึ้นเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดแทนจอมพลถนอม (ซึ่งก็ได้ต่ออายุราชการเช่นกัน) ตอนปลายเดือน พฤษภาคม ๒๕๑๖ คือก่อนหน้าปฏิวัติตุลาคม

^{๑๕} ผลของการเลือกตั้งเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๑๒ พรรคสหประชาไทยของฝ่ายรัฐบาลได้คะแนนเสียงเพียง ๗๕ ในจำนวนทั้งหมด ๒๑๔ ที่นั่ง ตัวเลขนี้น่าจะเป็นปรอทวัดระดับความนิยมในระบอบถนอม-ประภาสได้เป็นอย่างดีในสังคมนอกวงราชการ

^{๑๖} จอมพลถนอม กิตติขจร พลเอกประภาส จารุเสถียร (ยศขณะนั้น) พลเอกฤษณี สีระรา. พลอากาศเอกทวี จุลละทรัพย์ พลตำรวจเอกประเสริฐ รุจิระวงศ์ นายพจน์ สารสิน

เล็กน้อย ตำแหน่งคุมกำลังสำคัญ คือผู้บัญชาการทหารบกก็ต้องตกแก่พลเอกกฤษณ์ สีวะราไป

ผลประการสำคัญของการ “ปฏิวัติ” พฤษจิกายน ๒๕๑๔ คือ เบนการตัดสินใจของระบอบถนอม-ประภาสหวนกลับเข้าสู่ภาวะกำบังของระบบราชการเช่นแต่ก่อน และทำการปกครองด้วยประกาศคณะปฏิวัติและมาตรา ๑๗ แห่งธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร^{๑๗} พร้อมทั้งดำเนินมาตรการแข็งกร้าวและเฉียบขาดต่อปัญหาภัยคุกคาม “ความมั่นคงของประเทศ” การตั้งคณะกรรมการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติราชการ (กตป.) เป็นเครื่องแสดงถึงความเรื่องอำนาจของพันโทณรงค์ กิตติขจร ผู้ดำรงตำแหน่งรองเลขาธิการ อิทธิพลบารมีของพันโทณรงค์และสมุนในยุคนี้นี้เป็นที่ประหวั่นพรั่นพรึงของคนทั้งปวง แต่ในขณะที่เดียวกันก็เป็นที่คุกคามต่อกลุ่มผู้ร่วมระบอบอำนาจฝ่ายอื่นๆ ตลอดจนก่อการกระทบกระทั่งกับแนวนโยบาย และดำเนินงานของหน่วยราชการต่างๆ อย่างรุนแรง เช่นในกรณีเรื่องกรณีนัดหยุดงาน บทบาทของ กตป. เริ่มขยายวงออกไปอย่างรวดเร็ว แปรสภาพเป็นอาณาจักรส่วนตัวของพันโทณรงค์ผู้เป็นลูกและเขยของระบอบถนอม-ประภาส ใช้อำนาจและปฏิบัติงานในทางที่รับผิดชอบของหน่วยราชการอื่นๆ เท่าที่กำลังอิทธิพลสามารถหรืออยากจะทำไปถึง ปี ๒๕๑๕-

๑๖ เป็นปีของวิกฤตการณ์ชาติแคลนข้าว นับเป็นครั้งแรกที่ได้เห็นภาพคนไทยต้องเข้าคิวซื้อข้าวสารและกตป. ก็ได้รับมอบอำนาจเด็ดขาดตามมาตรา ๑๗ แห่งธรรมนูญปกครองราชอาณาจักรให้จัดการกับปัญหากักตุนและลักลอบส่งข้าวออกนอกประเทศ ปัญหาวิกฤตหลายอย่าง เช่น ชาติแคลนน้ำตาลก็ตี พุทธการณฺ์ชวนให้คิดว่าเป็นเรื่องในกลุ่มอิทธิพลของฝ่ายถนอม-ประภาส-ณรงค์เองสร้างสถานการณ์ขึ้นมาเอง จะอย่างไรก็ตามวิธีการและมาตรการทั้งหลายของระบอบถนอม-ประภาส หลัง “ปฏิวัติ” ๑๗ พฤษจิกายน ๒๕๑๔ แสดงออกชัดถึงอารมณ์อ่อนไหวยิ่งขึ้นๆ ต่อปัญหาที่กระทบฐานะอภิสิทธิ์ส่วนตัว และสมุนบริวารใกล้ชิด อาณาจักรที่แท้จริงของระบอบถนอม-ประภาสเริ่มจำกัดวงแคบลงไปๆ ยิ่งความระส่ำระสาย และเสื่อมโทรมหนักลงไปอีกต่อภายในวงราชการ

ในขณะที่เดียวกัน โลกภายนอกราชอาณาจักรส่วนตัวของระบอบถนอม-ประภาสได้ผันแปรไปอย่างรวดเร็ว พร้อมๆ กันไปกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมดังกล่าวข้างต้น ความตื่นตัวทางปัญญาความคิดได้ขยายวงออกไปอย่างกว้างขวางในหมู่นิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยต่างๆ ความตื่นตัวนี้ไม่จำกัดอยู่แค่คิดกับพูดเท่านั้น แต่ยังขยายไปถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับปัญหา

^{๑๗} ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร มาตรา ๑๗ “ในระหว่างที่ใช้ธรรมนูญการปกครองนี้ ในกรณีที่นายกรัฐมนตรีเห็นสมควรเพื่อประโยชน์ในการป้องกัน ระวังหรือปราบปรามการกระทำอันเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงของราชอาณาจักร ราชบัลลังก์ เศรษฐกิจของประเทศ หรือราชการแผ่นดิน หรือการกระทำอันเป็นการก่อกวนหรือคุกคามความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือการกระทำอันเป็นการทำลายทรัพยากรของประเทศ หรือเป็นการบั่นทอนสุขภาพอนามัยของประชาชน ทั้งนี้ไม่ว่าการกระทำจะเกิดขึ้นก่อนหรือหลังวันประกาศธรรมนูญการปกครองนี้ และไม่ว่าจะเกิดขึ้นภายในหรือภายนอกราชอาณาจักร ให้นายกรัฐมนตรีโดยมติของคณะรัฐมนตรีมีอำนาจสั่งการ หรือกระทำการใดๆ ได้ และให้ถือว่าคำสั่งหรือการกระทำเช่นนั้นรวมถึงการปฏิบัติตามคำสั่งดังกล่าว เป็นคำสั่งหรือการกระทำหรือการปฏิบัติที่ชอบด้วยกฎหมาย

“เมื่อนายกรัฐมนตรีได้สั่งการหรือกระทำการใดไปตามความในวรรคหนึ่งแล้ว ให้นายกรัฐมนตรีแจ้งให้สภานิติบัญญัติแห่งชาติทราบ”

สังคมในด้านต่างๆ ทั้งในเมืองและชนบท นิสิต นักศึกษาเริ่มรู้จักรวมตัวกันอาสาสมัครทำงาน ทั้งเฉพาะภายในและระหว่างต่างสถาบัน งานเขียน ของบรรดาปัญญาชนและนิสิตนักศึกษาแสดงออก ให้เห็นถึงความรู้สึกสนใจจริงจังต่อปัญหาทุกซอก เตือดร้อนของคนยากจน ความรู้สึกนึกคิดเช่นนี้ ไม่ใช่เพียงเรื่องเพื่อผ่อนคลายๆ อย่างที่มักอยากจะ เข้าใจกัน หากแต่ได้อาศัยประสบการณ์ของบรรดา ผู้ที่พยายามเข้าไปคลุกคลีรู้เห็นปัญหาด้วยตัวเอง ในช่วงสี่ห้าปีที่ผ่านมา งานคิดเขียนเป็นจำนวนมาก ก้าวออกไปสู่การกระทำและการเปลี่ยนแปลง แม้ โดยทั่วไปจะอาศัยอ้างอิงเรื่องราวของผู้อื่นๆ อย่างเช่นผลงานของนักคิดนักปฏิวัติแบบโซซิมินห์ เซ กูวารา ฯลฯ เป็นการแสดงความนิยมชมชื่น ต่อการเสียสละต่อสู้เพื่อมวลชนและความเป็นธรรม ในสาระสำคัญแล้ว แรงตื่นตัวบนดาลใจของขบวนการ ความคิดในหมู่ปัญญาชนและนิสิตนักศึกษาเหล่านี้ นับว่ามีส่วนสะท้อนถึงสภาพปัญหาของสังคมไทย อยู่มากที่สุดทีเดียว แต่แล้ว จากทัศนคติของบรรดาผู้ ทรงอำนาจการเมืองทั้งหลาย กลุ่มคนและงานคิด งานเขียนพวกนี้ดูเป็นของแปลกปลอม เป็นซ้าย เป็นแดง เป็นคอมมิวนิสต์ หรือ “มือที่สาม” ไปเสีย หมด บรรดา “นักวิชาการ” ชำราชากรจำนวนไม่ น้อยเหมือนกันที่รับใช้ช่วยพอกพูนจุดบอดอันนี้ ให้แก่ผู้มีอำนาจเหนือหัว^{๑๔} ช่องว่างระหว่างกระแส เปลี่ยนแปลงทางปัญญาความคิดและการกระทำ เหล่านี้กับระบอบถนอม-ประภาส เป็นเรื่องร้ายแรง อย่างยิ่ง แบบแผนวิธีดำเนินงานด้านเยาวชนของ ทาง “สำนักทำเทียบ” รวมทั้งหน่วยราชการอื่นๆ

แทบไม่ได้ช่วยให้อะไรดีขึ้นมาเลยในข้อนี้ นอกจากนี้ จะพยายามแต่ใช้ยุทธวิธีทุ่มเททรัพยากรให้แตก แยกในหมู่นิสิตนักศึกษาเสียมากกว่าจะทำอะไร ให้เป็นการสร้างสรรค์ขึ้นมา

ความคิดและกิจกรรมเกี่ยวกับปัญหาสังคม ดังกล่าวนี้เป็นที่มาของกลุ่มต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย- มายตามมหาวิทยาลัย อย่างเช่น สภาหน้าโดม กลุ่มเศรษฐกรรม สภากาแฟ ฯลฯ จริงอยู่ ถ้าจะ พุดกันในแง่จำนวนส่วนตัวแล้ว หมุ่คนที่ร่วม กิจกรรมกลุ่มเหล่านี้ต้องนับว่าเป็นคนส่วนน้อยมาก เท่าที่สังเกตมา รู้สึกว่านิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่ออก จะเห็นกลุ่มและกิจกรรมพวกนี้เป็นของประหลาด เสียด้วยซ้ำไป แต่ทว่าโดยสาระแล้ว กลุ่มคนส่วน น้อยเหล่านี้แหละที่เท่ากับทำหน้าที่เป็นกระจกเงาส่องสะท้อนให้ได้มองเห็นแนวโน้มเป็นไปของ บ้านเมืองได้ส่วนหนึ่งที่สำคัญ ถ้าจะไม่วางใจให้ ออกดีกันจนเกินไป ในกรณีใดก็ตาม ความเป็น ปฏิบัติต่อต้านของระบอบถนอม-ประภาสได้มี ผลหยุดยั้งขบวนการทั้งหลายของนิสิตนักศึกษา แต่อย่างไร การประชุมสมาคมบริการนักศึกษา นานาชาติ (WUS) แห่งประเทศไทย ปี ๒๕๑๒ เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความคิดและความพยายาม ที่จะให้มีศูนย์รวมของนิสิตนักศึกษาทุกมหาวิท- าลัยขึ้น และในที่สุดก็เป็นผลก่อตั้ง “ศูนย์กลาง นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย” ในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๑๓^{๑๕}

“ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย” ไม่ใช่ว่าจะเป็นแหล่งรวมกลุ่มและกิจกรรมทั้งหมด หรือแม้ส่วนใหญ่ของนิสิตนักศึกษา ยังคงมีกลุ่ม

^{๑๔} คำอภิปรายกรณีเรือนบ้านนาทราย และสภาพบรรยากาศในสถานับัญญัติแห่งชาติเมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗ ยังคงสะท้อนให้เห็นทัศนคติทำนองเดียวกันนี้

โปรดดู *ประชาธิปไตย* ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗ คอลัมน์ “สภาคณดั่ง-ดั่ง-ดั่ง-” หน้า ๕ และ ๕ มีนาคม ๒๕๑๗ คอลัมน์ “เวทีประชาธิปไตย” หน้า ๕

^{๑๕} พ.ต.ต.อนันต์ เสนาพันธ์ กับคณะ *ดับเทวดา* (กรุงเทพฯ ๒๕๑๖) บทที่ ๓ หน้า ๓๓-๔๘

อื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมากที่มีแนวคิดและการกระทำที่แตกต่างกันไป แต่การก่อตั้งศูนย์ฯ ตั้งนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญ ที่อำนวยความสะดวกสำหรับปฏิบัติการให้เป็นกลุ่มเป็นก้อนขึ้น บทบาททางการเมืองของคุณย์ฯ มาเริ่มเอาจริงเอาจังก็ตอนธีรยุทธ บุญมี ได้รับเลือกเป็นเลขาธิการในปี ๒๕๑๕ บุคลิกและยุทธวิธีดำเนินงานของธีรยุทธนับว่าเป็นแรงสำคัญอย่างน้อยก็ในช่วงวิกฤตนี้ เฉพาะอย่างยิ่ง การชุมนุมเดินขบวนประท้วงในท้องถนนโดยเริ่มกระทำในด้านกระตุ้นความรักชาติก่อนอย่างเช่น รณรงค์ให้คนไทยนิยมใช้เครื่องแต่งกายผ้าดิบและเรื่องตุลการค้าไทย-ญี่ปุ่น แล้วต่อจากนั้น หลัง“ปฏิวัติ” พฤษจิกายน ๒๕๑๔ ได้ปีเศษ ก็เป็นเรื่องของระบอบถนอม-ประภาส ที่มีส่วนช่วยจุดชนวนระเบิดขึ้นมาเองด้วยประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ ๒๙๙ อันอื้อฉาว แผนรวมอำนาจตุลาการนี้เห็นจะเป็นปรอหวัดที่ดีถึงสภาพความเสื่อมถอยของระบอบทหารดังกล่าวข้างต้น เป็นผลผลักดันให้เกิดเสียงพลังต่อต้านของคนเกือบทั้งชาติ ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพียงแค่เพื่อสนองความคิดความต้องการแคบๆ

ของบรรดาพวกพ้องบริวารใกล้ชิดเท่านั้น ความหลงผิด และเพราะเหตุที่จมอยู่ในอำนาจมานานเกินควร ทำให้ยากที่จะสำนึกได้ถึงขีดจำกัดของอำนาจ ระบอบถนอม-ประภาสยังคงถลำลึกเรื่อย ๆ ไปอีกกับการวางก้ามอำนาจบาตรใหญ่ของเหล่าสมุนบริวารทั้งหลาย ซึ่งแน่ละย่อมจะมีอยู่เต็มบ้านเต็มเมืองอย่างที่รู้เห็นกัน กรณีลักลอบล่าสัตว์ในป่าทุ่งใหญ่ในเดือนพฤษภาคม ๒๕๑๖ กลายเป็นจุดเดือดขึ้นมาจากผลของการแสดงทัศนคติที่ตลอดจนถ้อยคำของบรรดาผู้กุมอำนาจซึ่งต้องการแต่จะกลบเกลื่อนปิดบังการละเมิดกฎหมายอย่างโจ่งแจ้งของเหล่าบริวารในเครื่องแบบ มันเป็นการหยามประชาชนอย่างออกหน้าออกตาที่สุด สร้างความรู้สึกสมเพชและดูแคลนในฐานะความชอบธรรมของรัฐบาลโดยทั่วไป^{๒๐} เสียงเกรี้ยวกราดเรื่องทุ่งใหญ่ยังไม่ทันจางหายไป ก็ประดังซ้ำในเดือนต่อมา เพราะคำสั่งลบลื่อนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงจำนวน ๙ คน ฐานออกหนังสือมีข้อความถ้อยคำเสียดสีเรื่องทุ่งใหญ่ และการต่ออายุราชการของจอมพลประภาส จารุเสถียร^{๒๑} การ

^{๒๐} ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช วิจารณ์ฐานะของรัฐบาลประหนึ่งบอกเหตุร้ายไว้ดังนี้ “...ไม่ว่าจะได้อำนาจปกครองมาด้วยทางใดทางหนึ่ง ผู้ปกครองประเทศจะต้องมีสิ่งหนึ่ง ซึ่งฝรั่งเรียกว่า Moral Authority จึงจะปกครองประเทศต่อไปได้ (คือ) ...วุฒิในทางศีลธรรม หมายถึงผู้ปกครองประเทศมีศีลธรรมในตนเองและใช้อำนาจปกครองด้วยศีลธรรม พร้อมกันนั้นก็คอยดูแลให้ผู้ที่อยู่ใต้การปกครองมีศีลธรรมในความสัมพันธ์และปฏิบัติต่อกันและกันด้วย”

“รัฐบาลใดที่ขาดวุฒิในทางศีลธรรมเสียแล้ว รัฐบาลนั้นก็ไม่สามารถเป็นรัฐบาลต่อไปได้ ถึงแม้ว่าจะยังรักษาอำนาจการปกครองของตนไว้ได้ด้วยกำลังคนและกำลังอาวุธ ผู้ปกครองประเทศชนิดนี้ ก็จะเป็นคนละฝ่ายกับประชาชน มีผลประโยชน์ซึ่งแตกต่างไปจากผลประโยชน์ของประชาชน และคนที่มีผลประโยชน์แตกต่างไปจากผลประโยชน์ของประชาชนนั้นไม่ใช่ผู้ที่มีลักษณะเป็นรัฐบาลอย่างแน่นอน” “เหตุที่เกิดขึ้นครั้งนี้เกิดขึ้นในป่าซึ่งชาวกระเหรี่ยงเรียกว่าเซเซไ่วแปลว่าเสียงสวรรค์ ครั้งนี้ก็เห็นจะต้องทดสอบกันให้รู้แน่เสียทีว่า ในเมืองไทยของเรานั้น อะไรคือเสียงสวรรค์” (สยามรัฐ ๓ พฤษภาคม ๒๕๑๖ หน้า ๕)

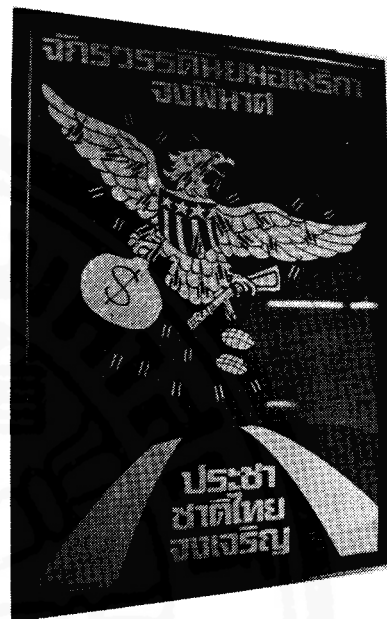
^{๒๑} หนังสือชมรมคนรุ่นใหม่ที่ “มหาวิทยาลัยที่ยังไม่มีคำตอบ” ข้อความที่เป็นชนวนให้เกิดเรื่องเป็นการแสดงความรู้สึกต่อฐานะของระบอบทหารไว้อย่างน่าสนใจดังนี้

“สภาสัตว์ป่าแห่งทุ่งใหญ่
มีมติให้ต่ออายุสัตว์ป่าอีก ๑ ปี
เนื่องจากสถานการณ์ภายในและภายนอก
เป็นที่ไม่น่าไว้วางใจ”

(ตีบทวดา หน้า ๖๓)

กระทำหักหาญของอธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหง เพียงเพราะเหตุจูงใจทางการเมืองเช่นนี้ เท่ากับดึงเอาทั้งตนเองและระบอบถนอม-ประภาสออกมาเผชิญหน้ากับพลังของนิสิตนักศึกษาและมหาชนอีกวาระหนึ่งอย่างช่วยไม่ได้ในระยะกระชั้นชิดกัน ยิ่งกว่านั้น การตอบโต้ของฝ่ายรัฐบาลด้วยวิธีสั่งปิดมหาวิทยาลัยทุกแห่งในกรุงเทพฯ ก็กลายเป็นผลยั่วให้นิสิตนักศึกษาพรุ่งพรุกกันไปชุมนุมประท้วงกันมากมายหลายหมื่นคนเป็นประวัติการณ์ ชื่อน่าสังเกตก็คือ อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยซึ่งมักจะถูกกล่าวขวัญกันในแง่เป็นอนุสรณ์ของความล้มเหลวของระบอบประชาธิปไตย มา ณ บัดนี้ได้กลายเป็นที่หมายสำหรับการชุมนุมเรียกร้องสิทธิความชอบธรรมของมวลชนไปแล้วอย่างเต็มภาคภูมิ

สภาพความตึงเครียดของระบอบถนอม-ประภาสและความคุกรุ่นร้อนแรงของมหาชนเริ่มจากเรื่องเล็กไปหาปัญหาที่ใหญ่ขึ้นอีก คือการจับกุมกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญซึ่งธีรยุทธ บุญมีเป็นตัวตั้งตัวตีก่อตั้งขึ้นหลังจากสำเร็จการศึกษาในปี ๒๕๑๖ นั้นเอง ในสายตาของระบอบทหาร การเรียกร้องรัฐธรรมนูญในตัวเอง จะมีความหมายเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ นอกจากเป็นการท้าทายอำนาจกันโดยตรง ปฏิกริยาอันแข็งกร้าว เห็นได้ชัดจากคำแถลงของจอมพลประภาสว่า “...วิธีการรอมชอมปล่อยให้คนทำผิดกฎหมายอยู่เรื่อยๆ เป็นวิธีการที่ใช้ไม่ได้เสียแล้ว จำเป็นต้องดำเนินการตามกฎหมาย แต่เชื่อว่านิสิตนักศึกษาจะเสียไปราว ๒% จากจำนวนเป็นแสน ซึ่งจำต้องเสียสละ



เพื่อความอยู่รอดของบ้านเมือง...”^{๒๒} จากนั้นก็เป็นเรื่องของการมุ่งเผชิญหน้าตั้งแต่ตั้งข้อหาจับกุมฐานมั่วสุมชุมนุมทางการเมือง ชยายตัวออกไปเป็นข้อหาคนฎภายในราชอาณาจักร การประกาศใช้มาตรา ๑๗ แห่งรัฐธรรมนูญการปกครองฯ จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ปะทะกำลังกันถึงล้มตายและสามจอมเผด็จการต้องออกนอกประเทศไปในที่สุด ในช่วงตั้งแต่เริ่มมีการชุมนุมประท้วงในบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในวันที่ ๙ ตุลาคม ไปจนถึงเคลื่อนขบวนอันมหาศาลเป็นเรือนแสนออกสู่ท้องถนนราชดำเนินและอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในวันที่ ๑๓ ตุลาคม คณะผู้คุมกำลังอำนาจ

^{๒๒} จากบันทึกรายงานการประชุมกระทรวงครั้งที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๑๖ ณ ห้องประชุมกระทรวงมหาดไทย โปรดดูใน *วันมหาปิติ* หน้า ๒๕๓-๕๔

ข้อนี้พึงสังเกตอย่างยิ่ง ในที่ประชุมนี้ ซึ่งประกอบไปด้วยข้าราชการเจ้าหน้าที่ในระดับรัฐมนตรี ปลัดกระทรวง อธิบดี ผู้บัญชาการตำรวจ เลขาธิการรัฐมนตรี ไม่ปรากฏมีรายงานการอภิปรายอะไรในเรื่องคอขาดบาดตายเช่นนี้เลย ที่ประชุมได้แต่รับทราบ

ยิ่งใหญ่ไม่ได้มีทำที่จะพยายามคลี่คลายสถานการณ์เลย ในขณะที่เดียวกับที่ขบวนการนักเรียนนิสิตนักศึกษาทยอยเข้าสมทบอย่างล้นหลามทั้งในกรุงเทพฯ และจากต่างจังหวัด สำหรับทางด้านประชาชนจากที่เคยให้ความนิยมชมชื่นในขบวนการนักศึกษาในกรณีรามคำแหง การใช้กำลังอาวุธร้ายแรงเข้าเช่นทำลายล้างฝูงชนเป็นภาพที่มีแต่จะชวนให้ประชาชนเกือหนุนการต่อสู้ของนักเรียน นักศึกษายิ่งขึ้นเป็นทวีคูณ เป้าหมายและมาตรการ “เสียสละ” ชีวิตเลือดเนื้อนักศึกษา “เพื่อความอยู่รอดของบ้านเมือง” ได้เป็นผลผลักดันให้ประชาชนยืนหยัดอยู่ฝ่ายขบวนการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมอย่างพร้อมเพรียง ตรงกันข้าม แผนความพยายามของพันธมิตรที่ “จะนำทหารมาเดินขบวนบ้าง”^{๒๓} ดังที่คิดการไว้ไม่บังเกิดผล และนั่นก็คืออวสานของอำนาจยิ่งใหญ่ของคนทั้งสาม

ปัจจุบัน-อนาคต

การระงับยับยั้งคำสั่งสนับสนุนมาตรการ “เสียสละ (นิสิตนักศึกษา) เพื่อความอยู่รอดของบ้านเมือง” และในที่สุด การตกลงใจจัดการให้

ยิ่งใหญ่ทั้งสามพันอำนาจไป นอกจากจะช่วยสะกิดกัน มิให้สถานการณ์ลุกลามกลายเป็นสงครามกลางเมืองไปแล้ว ยังเป็นการสงวนระบอบราชการในแบบฉบับอันสืบทอดมาจากระบอบฉนวน-ประภาส หากแต่ในสภาพแวดล้อมที่ผันแปรไป การทุ่มเทพัฒนาเศรษฐกิจ อิทธิพลการช่วยเหลือและ “ร่วมมือ” ของสหรัฐอเมริกา และระบอบอันยาวนาน (๒๕๐๑-๑๖) ของยุคศฤง์ฉนวน-ประภาส ได้สะสมพอกพูนปัญหาความเหลื่อมล้ำต่ำสูงไว้อย่างเนกอนันต์ภายในสังคมไทย^{๒๔} ทั้งนี้โดยอาศัยระบบราชการเป็นตัวจักรกลของการแสวงและสงวนรักษาอำนาจและอภิสิทธิ์เหนือประชาชน ระบบการเมืองของอภิสิทธิ์ชนซึ่งจำกัดวงการช่วงชิงเปลี่ยนมืออำนาจกันเฉพาะภายในกลุ่มราชการนักการเมืองตามที่เป็นมาโดยตลอดจนปฏิวัติตุลาคมนั้นเป็นการเสนอสนองอภิสิทธิ์ผลประโยชน์ตอบแทนซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี ในแง่นี้ระบบการเปลี่ยนอำนาจด้วยวิธีรัฐประหารจึงเท่ากับทำหน้าที่เป็นเกราะคุ้มกันสังคมอภิสิทธิ์ชนเหล่านี้ และในที่สุดปิดประตูให้กับสังคมภายนอก^{๒๕} อภิสิทธิ์ทาง

^{๒๓} ก่อนหน้าการจับกุมกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ๑๑ คน เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม พันเอกณรงค์ กิตติขจร กล่าวอ้างอยู่ก่อนแล้วว่า มีอาจารย์มหาวิทยาลัยและนักการเมืองจะให้ นิสิตนักศึกษาเดินขบวน และยังส่ายตบด้วยว่า “...หากมีการเดินขบวนแล้ว ไม่ผิดกฎหมายอีก ผมก็จะนำทหารมาเดินขบวนบ้าง เพราะทหารก็ไม่อยากไปรบเหมือนกัน...” (วันมหาปิติ หน้า ๒๐)

^{๒๔} นายกรัฐมนตรีสัญญา ธรรมศักดิ์ “...เมื่อก่อนนี้ ผมไม่เคยนึกเลยว่าความทุกข์ยากของราษฎรนั้นจะมีมากมายถึงเพียงนี้ ผมได้ประจักษ์ต่อเมื่อได้เข้ามารับผิดชอบในการบริหารประเทศชาติแล้ว จึงเห็นว่าเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะช่วยให้ราษฎรเหล่านั้นมีความเป็นอยู่ดีขึ้น โดยเฉพาะช่องว่างระหว่างคนมั่งมีกับคนจนนั้นมีอยู่มาก ขอให้ทางลดช่องว่างดังกล่าวนี้ลง ด้วยการสนับสนุนให้คนจนมีความเป็นอยู่ดีขึ้นตามอัตภาพ ยิ่งทำได้มากและรวดเร็วเท่าไร ประเทศชาติก็จะเจริญก้าวหน้าขึ้นเท่านั้น.....” (จากคำสารภาพของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี นายสัญญา ธรรมศักดิ์ วารสาร สิทธิเสรีภาพ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มีนาคม ๒๕๑๗ ด้านปกหลังด้านใน)

^{๒๕} จริงอยู่ระบบราชการไทยเปิดประตูให้โดยไม่มีขีดชั้นในเรื่องชั้นวรรณะ แต่เมื่อไปถึงระดับหนึ่งแล้ว ข้อคำนึงถึงในด้านเหตุผลทางการเมืองกลายเป็นปัจจัยกำหนดสำคัญ แนวโน้มเช่นนี้เริ่มกลายเป็นแบบแผนแน่ชัดขึ้นในยุคระบอบทหารโดยระบบการตั้งตำแหน่งรัฐมนตรีจากข้าราชการประจำซึ่งดูเป็นการเลื่อนตำแหน่งไปในตัว

ในกรณีใดก็ตาม ระบบและกระบวนการปลูกฝังแนวความนึกคิดและทัศนคติภายในระบบราชการย่อมมีอิทธิพลอย่างสูงต่อราชการโดยทั่วไป

การเมืองเริ่มส่งผลกระทบต่อปัญหาปากท้องทุกข์สุขของมวลชนโดยตรงในเมื่อการแสวงงอภิสิทธิ์ผลประโยชน์ขยายวงออกไปสู่วงการธุรกิจการเงินและอุตสาหกรรมในยุค “เร่ร่อนพัฒนา” ดังกล่าวข้างต้น ขบวนการข้างต้นทั้งหลายโดยพื้นฐานแล้ว เป็นกำลังสะท้อนถึงการเรียกร้องต้องการความเป็นธรรมธรรมตาๆ อันเป็นปัญหาเกี่ยวกับสวัสดิภาพและการทำมาหาเลี้ยงชีพแท้ๆ ของคนส่วนใหญ่ จนในที่สุดต้องประสบกับแรงต่อต้านผลักดันออกไปเป็นการต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคในรูปของขบวนการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ภาพของการร่วมมือร่วมใจพร้อมเพรียงของมวลชนทั่วทั้งประเทศในเดือนตุลาคม น่าจะช่วยให้เข้าใจถึงสภาพปัญหากดดันประชาชนได้ตามสมควร แต่แล้วในสายตาของผู้มีกำลังอำนาจ ภาพเช่นนี้ดูไม่ผิดอะไรนักจากภาพของเหล่า “ผู้ก่อการร้าย” ตามหัวเมืองซึ่งก็โดยรากฐานอีกเช่นกันเป็นผลจากการกดขี่และมาตรการปราบปรามโดยพลการของอำนาจส่วนกลาง

ปฏิวัติตุลาคมเป็นแรงผลักดันขบวนการทางปัญญาความคิดออกไปสู่ปัญหาและสภาพความเป็นอยู่ของมวลชน และโดยประการฉะนี้จึงแตกต่างห่างไกลจากลักษณะและความหมายของขบวนการประท้วง “การเลือกตั้งสกปรก” เมื่อปี ๒๕๐๐ ซึ่งมีผลกระทบต่อปัญหาต่อสู้ขัดแย้งภายในสังคมนายการเท่านั้น ขบวนการตุลาคมมุ่งโจมตีระบบโครงสร้างอำนาจของอภิสิทธิ์ชนโดยตรงและผลของการต่อสู้ก็คือปลดปล่อยพลังเศรษฐกิจสังคมต่างๆ ซึ่งก่อตัวขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาและแน่นอนว่ามีแนวโน้มที่จะเติบโตขยายตัวขึ้นเรื่อยๆ ระบบราชการหลังปฏิวัติตุลาคมอาจจะยังคงสามารถครองอภิสิทธิ์อิทธิพลของตนต่อไปอีกนานแต่จะค่อยๆ ตกเป็นเป้าของการควบคุมและจำกัดยับยั้งของมวลชนยิ่งขึ้นเป็นสำคัญ เพราะผลที่สุดแล้ว ระบบราชการ

ย่อมไม่อาจดำรงอำนาจเป็นใหญ่เหนือมวลชนโดยคุณิยภาพดังเช่นแต่ก่อน หากจะต้องปรับเปลี่ยนไปในสภาพแวดล้อมของกลุ่มพลังอื่นๆ ทั้งหลายภายนอกสังคมนายการ เรื่องของการรวมตัวกลุ่มอาชีพและผลประโยชน์ต่างๆ เป็นสิ่งที่ยังจะต้องติดตามสังเกตและประเมินกันต่อไป แต่จากเหตุการณ์ตุลาคมประชาชนคนไทยเริ่มเรียนรู้ถึงอำนาจของกำลัง “จำนวน” และข้อนี้เป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญยิ่งต่อการคลี่คลายระบบการเมืองแบบจำกัดของอภิสิทธิ์ชนออกไปในวงกว้าง

ปัญหาอยู่ที่ว่าจะปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางอำนาจการเมืองและสถาบันให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมอย่างไร กล่าวคือโครงสร้างสถาบันซึ่งสามารถเชื่อมโยงระหว่างราชการบริหารกับพลังของมวลชน และในขณะเดียวกันเป็นแหล่งประสานผลประโยชน์ขัดแย้งแตกต่างอันทวีขึ้นตามสภาวะเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม เป็นของแน่นอนว่า



พลังการเปลี่ยนแปลงหลังปฏิวัติตุลาคมนจะต้อง
ประสบกับแรงตอบโต้ของกลุ่มอิทธิพลทั้ง
หลาย กลุ่มพวกหลังนี้ยังอาจมีทางเลือกตัดสินใจ
เอาได้ระหว่างการเข้าร่วมในกระบวนการเมืองของ
มวลชน หรือขัดขวางพัฒนาการไปสู่รูปโครงสร้าง
ใหม่นี้ แต่ไม่ว่าในกรณีใดย่อมไม่อาจหลีกเลี่ยง
พลังของมวลชนได้ ปัญหาเสถียรภาพของบ้านเมือง
จำเป็นต้องคำนึงถึงพลังของการเปลี่ยนแปลงควบ
คู่กันไปตามสภาวะแวดล้อมซึ่งไม่อยู่นิ่งที่ และโดย
ธรรมชาติแล้ว ปัญหาทั้งสองด้านเป็นเรื่องของ
กระบวนการอันหนึ่งอันเดียวกัน เสถียรภาพเป็น
ปัญหาตุลาคมนที่จะต้องปรับเปลี่ยนไป^{๒๖} ปฏิวัติ
ตุลาคม เป็นประสบการณ์สดๆ ร้อนๆ ของปัญหา
ลึกลับขัดแย้งระหว่างโครงสร้างอำนาจกับสภาพ
แวดล้อมภายใต้ระบบอิทธิพลซึ่งปิดเวทีทางการเมือง
เมืองต่อสังคมภายนอก ดุลและเสถียรภาพไม่
อาจถูกต้องซึ่งกันงันอยู่ตลอดไปได้ ในเมื่อเกิดการ
แปรเปลี่ยนในพื้นที่ฐานสังคมเศรษฐกิจ แม้ก่อนหน้า
ปฏิวัติตุลาคม สถานภาพทางอำนาจของระบบ
ราชการก็เท่ากับแบ่งแยกออกไปเป็นการร่วมวง
ระหว่างอำนาจราชการและอิทธิพลใหม่ของธุรกิจ
การเงิน ปฏิวัติตุลาคมเป็นการทำลายของพลัง
มวลชนต่อระบบการเมืองแบบปิดนี้

ในสภาพการณ์ปัจจุบัน ปัญหาความอยู่
รอดของบ้านเมืองจึงไม่อาจขึ้นอยู่กับโครงสร้าง
อำนาจและค่านิยมแบบเก่าต่อไปอีกได้ หากจำต้อง
มีการปรับเปลี่ยนไป แต่ในกระบวนการปรับเปลี่ยน
นี้เอง ย่อมจะต้องก่อให้เกิดปัญหาขัดแย้งใหม่ๆ
อันไม่อาจขัดไปด้วยคำสั่งอำนาจพลการอย่าง
ที่ระบอบถนอม-ประภาสพยายามกระทำมา

การสลายตัวของระบอบถนอม-ประภาสเป็นผล
ให้สังคมไทยผ่านช่วงอันยาวนานของระบบอำนาจ
ที่แตกแยกและชะงักงันมาสู่สภาพช่วงว่างอำนาจ
กล่าวคือสภาพอันปราศจากโครงสร้างสถาบันที่
เปิดรับพลังสังคมใหม่ๆ และเป็นแหล่งประสาน
ปัญหาขัดแย้งใหม่ๆ ระบบราชการในสภาพที่
ลืบทอดค่านิยมหวงแหนอภิสิทธิ์อิทธิพลจาก
ระบอบเก่าย่อมไม่อยู่ในฐานะทำหน้าที่เช่นนี้ได้
ระบอบถนอม-ประภาสพยายามใช้ระบบอภิสิทธิ์
ให้เป็นสื่อ “เข้าถึงประชาชน” มากมาแล้วโดยเปล่า
ประโยชน์ รัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ตกอยู่ในฐานะ
รับช่วงระบบที่แตกแยกและชะงักงันนี้ ในขณะที่
เดียวกับที่ต้องเผชิญปัญหาที่คั่งค้างจากพลังมวลชน
ต่างๆ ที่ได้รับปลดปล่อย ความเคารพเชื่อถือ
ของมหาชนในรัฐบาล “ชุดพระราชทาน” เป็นพลัง
ทางใจสำคัญในการแก้ปัญหาขัดแย้งเฉพาะหน้า
ตามฐานะ “ชั่วคราว” ของรัฐบาลใหม่ แต่ประเด็น
สำคัญอยู่ที่ว่าจะต้องสร้างระบอบการที่สามารถ
ดึงประชาชนคนไทยให้เข้าสู่โครงสร้างสถาบันตั้งแต่
ระดับกลุ่มและท้องถิ่นอันเป็นพื้นฐานขึ้นไปจนถึง
ส่วนกลาง หลักความคิดนี้ไม่ใช่หลักการเพื่อฝืน
เลื่อนลอย ไม่ใช่ปัญหาการสร้างของใหม่ หากแต่
เป็นการปรับและส่งเสริมสิ่งที่มีปฏิบัติอยู่แล้ว
รวมทั้งที่จะก่อตัวขึ้นมาใหม่ เริ่มต้นด้วยกลุ่มอาชีพ
หรือสมาคม และหน่วยท้องถิ่นย่อยๆ ซึ่งมวลชน
สามารถเข้าถึงและร่วมกิจกรรมได้โดยตรง เวลา
พูดกันถึงปัญหาเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองประเด็น
หนึ่งมักพะวงถึงกันเป็นพิเศษคือ ปัญหาผู้นำ ซึ่ง
ก็มักจะคิดกันในเชิงแสวงหาตัวบุคคลที่มีคุณสมบัติ
เลิศลอยมีความสามารถซื่อสัตย์สุจริต ฯลฯ^{๒๗}

^{๒๖} โปรดดูข้อสังเกตทางทฤษฎีใน Chalmers Johnson *Revolutionary Change* (Boston, Little, Brown and Company, 1966) หน้า ๑๐-๑๒ , และ Joan Vincent “Anthropology and Political Development” ใน Colin Leys (ed.), *Politics and Change in Developing Countries*, (Cambridge, The University Press, 1969) หน้า ๓๗-๓๘, ๔๐-๔๑

^{๒๗} อย่างเช่นใน “การเมืองไทย : บทสนทนากับม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช” *วารสารธรรมศาสตร์* ปีที่ ๑ เล่มที่ ๓ เมษายน ๒๕๑๕ หน้า ๓๕-๓๙

แต่คุณสมบัติของผู้ผู้นำไม่ใช่เรื่องที่เราจะคิดค้นหา
เอาได้จากสัญญาภาค ระบอบอำนาจการเมือง
โดยข้าราชการที่ผ่านมามุ่งแต่ลิดรอนช่องทาง
สร้างผู้นำที่จะพึงมีมาจากมวลชน สังคมไทยจึง
กลายเป็นสังคมที่ยากไร้ผู้นำตลอดมาจนบัดนี้
และนี่ก็เป็นสภาพการณ์หลังปฏิวัติตุลาคม เป็น
ปัญหาของกระบวนการเมืองที่เปิดโอกาสให้กลุ่ม
พลังทั้งหลายได้เข้าถึงและใช้สิทธิใช้เสียงของตน
โดยตรง ทั้งนี้ทั้งนั้นเพื่อเป็นช่องทางให้เกิดพลัง
สร้างสรรค์ระบบผู้นำที่สนองตอบปัญหาความ
ต้องการของสังคมในวงกว้าง แน่นนอน บุคลิกภาพ
และคุณสมบัติของผู้นำย่อมเป็นสิ่งสำคัญไม่ว่ายุคใด
สมัยใด แต่ในสภาพพลังสังคมที่กำลังจะทวีความ
แตกต่าต่างยิ่งๆ ขึ้นไปตามลำดับนั้น จำเป็นต้อง
อาศัยกลุ่มผู้นำเป็นแหล่งรวมและประสานผลประ-
โยชน์ และปัญหาขัดแย้งเพื่อการอยู่ร่วมกันโดยสันติ

ในสภาพช่องว่างอำนาจ และในกระบวนการ
การปรับเปลี่ยนไปสู่ระบบการเมืองของมวลชน
สถาบันพระมหากษัตริย์มีบทบาทสำคัญยิ่ง
สถาบันพระมหากษัตริย์มักจะเป็นที่กล่าวขวัญถึง
กันมากในปัญหาเรื่องวิกฤตผู้นำเฉพาะอย่างยิ่งใน
สมัยระบอบถนอม-ประภาส ซึ่งเต็มไปด้วยพฤติ-
การณ์กดขี่เหยียดหยามประชาชน ระบอบอำนาจที่
อาศัยกำลังปฏิวัติรัฐประหารครั้งแล้วครั้งเล่า นั้น
เป็นผลทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐ-
ธรรมนูญ ต้องตกอยู่ในฐานะหมิ่นเหม่อย่างที่สุด
ไม่ใช่เป็นระบบวิธีการที่จะช่วยให้ตั้งพระองค์เป็น
กลางและอยู่เหนือการเมืองได้อย่างมั่นคงเลย
แล้วก็ไม่ได้ส่งเสริมให้เกิดเสถียรภาพของบ้านเมือง
ขึ้นมาได้จริงจังกแต่อย่างใด ตรงกันข้าม ในระบอบ
อำนาจที่แยกตัวเป็นคนละฝ่ายกับประชาชนอย่าง

ระบอบถนอม-ประภาส สถาบันพระมหากษัตริย์
จำต้องมีการขัดแย้งกับรัฐบาลโดยเปิดเผยบ่อยครั้ง
อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ทั้งนี้อย่างน้อยก็เป็นผล
ให้สามารถธำรงรักษาความเชื่อถือทางใจในหมู่
ประชาชนส่วนใหญ่ แล้วความจริงเมื่อพิจารณา
ถึงพระราชจริยวัตรภารกิจและทัศนคติทางการเมือง
ที่ทรงปฏิบัติและแสดงออกตลอดมาแล้ว ระบอบ
การที่เรียกว่า “ราชประชาสมาศัย”^{๒๔} นั้นได้เกิด
ขึ้นและเป็นมาช้านานโดยสภาพการณ์ บทบาท
ของสถาบันพระมหากษัตริย์ระหว่างปฏิวัติตุลาคม
ก็ดีและภายหลังก็ดี โดยแท้จริงเป็นพฤติกรรมต่อ
เนื่องมาจากสายสัมพันธ์ที่สร้างสมขึ้นมาทั้งในทาง
ทฤษฎีและปฏิบัติ แรงสถานการณ์ปฏิวัติตุลาคม
ทำให้ขบวนการนักเรียน นิสิต นักศึกษาและ
ประชาชนต่างทุ่มความมุ่งหวังไปที่สถาบันสูงสุดนี้
โดยธรรมชาติ แต่ผลสำคัญก็คือการที่สถาบัน
พระมหากษัตริย์เข้ามามีบทบาทกระทำการโดยตรง
ต่อการเปลี่ยนอำนาจและจัดตั้งรัฐบาลสัญญา
ธรรมศักดิ์ สมัชชาแห่งชาติและในที่สุดสภานิติ-
บัญญัติแห่งชาติ

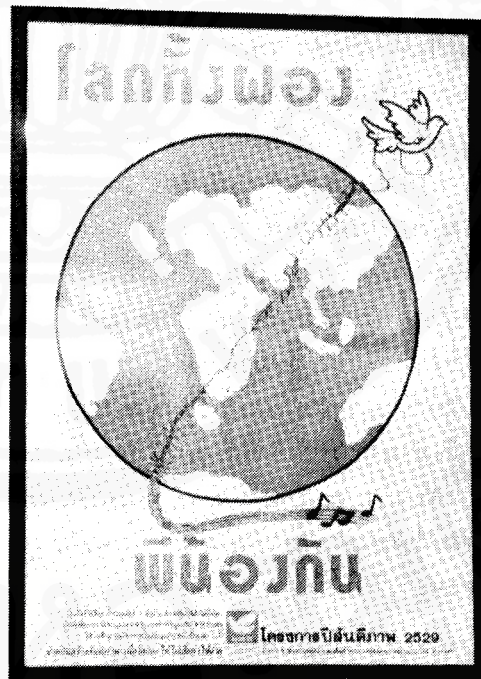
แต่ปัญหาที่จะมีมาต่อไปก็คือ ระบอบ
ราชประชาสมาศัยโดยสภาพการณ์นี้ จะจัดให้เข้า
รูปสถาบันการเมืองอย่างไรหรือไม่ ความเห็นใน
ข้อนี้ย่อมจะมีอยู่แตกต่างกัน ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ.
๒๕๑๗ ที่คณะรัฐมนตรีเสนอต่อสภานิติบัญญัติ
แห่งชาติ แสดงถึงแนวโน้มที่ต้องการให้สถาบัน
พระมหากษัตริย์มีบทบาททางการเมืองมากขึ้น
เฉพาะอย่างยิ่งบทบัญญัติที่ให้คณะองคมนตรีเป็น
ผู้จัดทำบัญชีรายชื่อผู้ที่พึงได้รับเลือกเป็นสมาชิก
วุฒิสภา (มาตรา ๑๐๕) ให้มีพระราชอำนาจให้
ประชาชนออกเสียงแสดงประชามติเกี่ยวกับร่าง

^{๒๔} คือ “หมายถึงพระเจ้าอยู่หัวกับประชาชนอาศัยซึ่งกันและกัน” (ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช) โปรดดู *วารสาร
ธรรมศาสตร์* ฉบับที่อ้างถึงหน้า ๓๙ และบทสนทนาต่อๆ ไปข้างหน้า ๓๙-๔๕ และ *Bangkok Post* ๒๘ มกราคม ๑๙๗๔

พระราชบัญญัติ (มาตรา ๔๔) และเกี่ยวกับร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม (มาตรา ๒๒๐) แต่ในอีกในแง่หนึ่งก็เป็นที่น่าคิดเหมือนกันว่า สมควรจะให้สถาบันพระมหากษัตริย์เข้าไปใช้พระราชอำนาจอันอาจกระทบถึงปัญหาความรับผิดชอบทางการเมืองโดยตรงหรือไม่ การจัดรูปสถาบันให้สถาบันพระมหากษัตริย์ ดำรงความเป็นกลางทางการเมืองและอยู่เหนือการเมืองโดยเคร่งครัด ไม่หมายความว่าจะทำให้สถาบันสูงสุดนี้ไร้ประโยชน์ เพราะในที่สุดแล้วก็ยังคงอยู่ในฐานะทำหน้าที่ “บอกกล่าว เตือน และให้คำปรึกษา” แก่รัฐบาลเป็นการภายในอยู่แล้วตามระบอบพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ และในขณะเดียวกันก็ทรงดำรง “ราชประชาสมาศัย” ตามสภาพการณ์ที่เป็นจริง ปัญหาสำคัญอยู่ที่สถาบันพระมหากษัตริย์จำต้องมีบทบาทในฐานะเป็นสถาบันหลักยึด^{๒๔} ให้ดุลการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองเป็นไปได้ ทั้งนี้ก็โดยเป็นสถาบันที่อยู่เหนือพ้นจากปัญหาข้อขัดแย้งเฉพาะเรื่องเฉพาะราย ยิ่งในสภาพการณ์หลังวิกฤติตุลาคม สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นกษัตริย์เป็นศูนย์ในท่ามกลางแรงกดดันของกลุ่มพลังต่างๆ ที่ได้รับปลดปล่อย ทั้งในเมืองและชนบท ฐานะความเป็นกลางเที่ยงธรรมก็ยังคงมีความหมายและความสำคัญขึ้นเป็นทวีคูณและเป็นสิ่งที่ทุกกลุ่มทุกฝ่ายต่างมุ่งหวังในสังคมปัจจุบัน

ประวัติตุลาคมนุบัติขึ้นจากการเผชิญหน้าระหว่างเผด็จการกับขบวนการมวลชน ฝ่ายแรกครองอำนาจมายาวนานยึดมั่นมัวเมาในลาภยศสมบัติพัสถานของตนเอง และวงศ์เครือญาติมิตรบริวารแผ่ครอบคลุมไปทั่วชีวิต เศรษฐกิจของชาติฝ่ายหลังเป็นการรวมพลังของคนหนุ่มสาว ปราศจากสิ่งที่จะต้องสูญเสีย อาจมุ่งมั่นต่อสู้ด้วยพลัง

แรงของความเชื่อความใฝ่ฝันที่จะเห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง แต่แล้วก็มิใช่พลังที่จะให้ทางเลือกของการเปลี่ยนแปลงแก่บ้านเมือง ขบวนการต่อสู้ของคนหนุ่มสาวนี้ ในที่สุดด้วยปัจจัยแวดล้อมกลายเป็นสัญลักษณ์ของเสียงเรียกร้องต้องการเป็นธรรมของมวลชนกลุ่มใหญ่แน่นอน กิจกรรมและการรวมตัวของคนหนุ่มสาวนี้เป็นการคุกคามโดยตรงต่อปราสาทอำนาจสมบัติของระบอบถนอม-ประภาสและบริวาร ซึ่งมีปฏิกริยาโต้ตอบไม่ต่างอะไรจากแผนและปฏิบัติการ “ปราบแดง” อันเป็นอาวุธรักษาปรการเผด็จการทหารมาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ผลที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาอันสั้น เป็นสิ่งที่ไม่ได้คาดหมายกันมาก่อน หากอาศัยปัจจัยแวดล้อมจากพลังแรงของมวลชนและการประเเมน



^{๒๔} Chalmers Johnson หนังสือที่อ้างถึง หน้า ๕๖-๕๗

ตัดสินใจ และการกระทำอันผิดพลาดของกลุ่มคน
ฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง แต่โดยในสาระสำคัญแล้ว
การเสื่อมถอยและสิ้นสุดของระบอบ อนุกรม-
ประกาศ เป็นผลสืบเนื่องมาจากสภาพและปัญหา
ความลึกลับขัดแย้งภายในโครงสร้างของสังคมไทย
ซึ่งตกอยู่ในช่วงของการแปรเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว
ระหว่างสองทศวรรษที่ผ่านมา ระบอบเผด็จการ
ทหารขาดความสามารถในการปรับเปลี่ยน
โครงสร้างอำนาจและค่านิยมในสภาพแวดล้อมที่
เปลี่ยนแปลงไป พลังของการเปลี่ยนแปลง ไม่อยู่
ในฐานะที่จะกำหนดชะตาของบ้านเมือง แต่ปฏิวัติ
ตุลาคมเป็นผลพลได้พลึงเศรษฐกิจสังคม
ต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามสภาพของการเปลี่ยนแปลง
ดังกล่าวมา ผลพลได้พลึงนี้ก่อให้เกิดสภาพและ
ปัญหาขัดแย้งใหม่ๆ ทั้งระหว่างระบบราชการกับ
สังคมภายนอก และระหว่างกลุ่มพลังเศรษฐกิจ
สังคม ซึ่งเริ่มมีการรวมตัวตามแนวโน้มของสังคม
สมัยใหม่ สภาพการณ์เช่นนี้นำสังคมไทยมาสู่
จุดหัวเลี้ยวหัวต่อของการปรับเปลี่ยนที่สำคัญยิ่ง
อีกวาระหนึ่ง เป็นปัญหารากฐานของการสร้าง
ดุลระหว่างเสถียรภาพและการเปลี่ยนแปลง บท
เรียนของระบอบเผด็จการทหารในอดีตที่ผ่านมา
พิสูจน์ให้เห็นถึงความล้มเหลวที่จะนำการเปลี่ยน
แปลงของบ้านเมืองให้เป็นไปได้โดยสันติ ปฏิวัติ
ตุลาคมเปลี่ยนโฉมหน้าการเมืองไทยจากระบบ
อภิสิทธิ์ชนมาสู่ช่วงพัฒนาการไปสู่ระบบของมวล-
ชนในท่ามกลางพลังขัดแย้งต่างๆ ปัญหาอนาคต
ของสังคมไทยขึ้นอยู่กับความสามารถของสังคมไทย
ที่จะสร้างกระบวนการเมือง ซึ่งเปิดประตูให้กับพลัง
เศรษฐกิจสังคมพื้นฐานเหล่านี้.